

SPIRITUÁLNÍ INTELIGENCE A JEJÍ VLIV NA SOCIÁLNÍ STATUS A ÚSPĚCH V TRŽNÍ SPOLEČNOSTI

Šárka Brychtová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva

Abstrakt: This article tries to clear up of a new term, for present little known in the czech literature – spiritual intelligence. And it tries to sketch its relationship with market society and social statute of its members.

Klíčová slova: Spiritual Intelligence, Market Economy, Social Statute

1. Úvod – Spirituální inteligence

Na začátku 20. století se velkým tématem stal inteligenční kvocient (IQ). IQ je charakterizován jako kvantitativní údaj o schopnosti řešit logické nebo strategické problémy. Často se označuje jako tzv. racionální inteligence. Daniel Goleman však v polovině 90. let 20. století popularizoval výzkumy mnoha neurologů a psychologů, které ukazují na stejnou důležitost inteligence emocionální (EQ). EQ nám pomáhá s uvědoměním vlastních pocitů i pocitů jiných lidí, úzce souvisí se schopností empatie, vcítění a soucitu.

Na přelomu 20. a 21. století řada nových, často ještě nezpracovaných vědeckých údajů naznačuje existenci třetího typu inteligence. Aby byl obraz lidské inteligence úplný, musíme, jak se zdá, vzít v úvahu ještě ten její typ, který lze označit jako duchovní nebo spirituální. Jedná se o inteligenci, kterou řešíme problémy smyslu a hodnot života. Díky této inteligenci můžeme chápat své životy i život jako takový v širším a smysluplnějším kontextu. Zdá se, že je to právě duchovní inteligence, která je nutným základem pro efektivní fungování a zhodnocení jak racionální tak emocionální inteligence.¹

Tento fakt tvrdí ve své knize fyzička Danah Zohar, která pojem spirituální inteligence použila v odborných knihách jako první v roce 2000. Dále uvádí, že racionální ani emocionální inteligence, ať zvlášť nebo dohromady nemohou vysvětlit komplexnost lidské inteligence, bohatství její duše a fantazii. Vysokou racionální inteligenci mají např. počítače. Zvířata (především vyšší savci jako jsou delfíni, psi, sloni, opice atd.) mají zase velmi vysokou emocionální inteligenci.

Ale ani zvířata ani počítače se neptají po vyšší hodnotě a smyslu života, pravidlech, spravedlnosti apod., pohybují se jen uvnitř daných možností. Právě duchovní inteligence dělá z lidí tvořivé bytosti, schopné vyjít za vlastní hranice s přesahem do neuchopitelného transcendentna nebo řešit otázky dobra a zla, snít a přesahovat materiální svět. Teprve duchovní inteligence z nás dělá plně lidské bytosti.

¹ ZOHAR, D., MARSCHALL, I. Spirituální inteligence, Praha: Mladá fronta, 2000.

Tento fenomén není pouze výtvorem transcendentální představivosti, ale má i vědecké – např. neurologické opodstatnění. Spirituální inteligence působí mimo mozgová centra, vychází ze sjednocujících funkcí mozku a integruje všechny typy inteligence. Lidský mozek je navržen tak, že tři základní inteligence mohou pracovat společně, vzájemně se podporovat a prolínat. Nicméně každá z těchto tří inteligencí má oblast, ve které je silná, a mohou tedy fungovat i zvlášť. Jedna z nich může být např. velmi vysoká a ostatní nízké.

Z dějin známe, že lidé pravděpodobně s velmi vysokou spirituální inteligencí, žili někdy (možná i často) v našich dějinách v chudobě i na okraji společnosti – dá se předpokládat, že takovými představiteli byli např. Ježíš, František z Assisi a zřejmě i další, pro dějiny ztracení.

My dnes žijeme v materiálním světě tržní společnosti a nabízí se tedy otázka, jak tento druh nejvyšší inteligence může vlastně ovlivnit sociální status jejího nositele v současnosti a jakým způsobem. Cílem předkládaného článku samozřejmě nemůže být postihnout plně problematiku vztahu a souvislostí spirituální inteligence a sociálního statusu jednotlivých členů společnosti. To skutečně není v jeho možnostech. Ale snaží se zamýšlet nad tímto fenoménem, často podceňovaným nebo vlastně téměř vůbec neznámým nejen v běžné, ale často i odborné veřejnosti. Žijeme v materiálním světě, kde tyto souvislosti lze pro jejich jemné nuance snadno přehlédnout. Cílem článku je především na tyto skutečnosti upozornit a pokusit se dát je do daných souvislostí.

2. Stádia duchovní inteligence podle S. Pecka

Americký psychoterapeut M. Scott Peck, ve své knize *Dále nevyšlapanou cestou*, připouští, na základě své dlouholeté praxe, různá stádia úrovně duchovní inteligence. Na nich vysvětluje, proč stejné psychoterapeutické metody mohou vést u různých lidí ke zcela jiným výsledkům. Jeho stádia vzešla z praktických pozorování, jeho myšlenka je pozoruhodná. Za nejnižší úroveň považuje tzv. chaoticko-antisociální stádium. V americké společnosti do něj zahrnuje asi 20% populace. Podle Pecka se jedná o stádium s absencí spirituality a lidé v tomto stádiu jsou zcela bez zásad. Jejich vztahy postrádají autentičnost, přátelství je pokrytecké a prospěchářské, laskavost pouze předstíraná. Lidé v tomto stádiu se nacházejí často v potížích, problémech, bez zaměstnání, bez domova apod. Někteří z nich však mohou vykazovat i mimořádné ambice a čas od času i někdo z nich může dosáhnout mocného postavení. Peck nevyklučuje ani dosažení vysoké státní funkce.

Druhé stádium označuje jako formálně-institucionální. Lidé v něm jsou obvykle závislí na nějaké instituci. Takovou institucí může být např. armáda, vysoce organizovaná obchodní společnost, politická strana nebo církev. Pro lidi v tomto stádiu je velmi typická závislost na neměnnosti forem, konservatismus, stabilita dané

organizace... Jsou to jistoty, které pomáhají lidem z tohoto stádia vymanit se z chaosu typického pro populaci stádia prvního.²

Lidé ze stádia třetího, které Peck nazývá skepticko-individuální, mají podle něj daleko vyšší a hlubší spiritualitu než lidé ze stádia druhého, ačkoli nejsou obvykle zbožní v běžném smyslu tohoto slova. Nejsou však ani trochu antisociální. Často jsou hluboce vtaženi do společnosti, ve škole se dobře učí, obvykle jsou vzdělaní a vykonávají klasická záslužná povolání jako jsou učitelé, lékaři, vědci... Jejich uvažování je výrazně racionální a obvykle se snaží být angažovaní i ve společenském dění.

Občas se však stane, že člověk ze třetího stádia, při svém hledání pravdy a místa ve společnosti, zvláštním způsobem prožře a pochopí, že ten velký obraz světa není jen krásný, logický a smysluplný, ale že je často neobyčejně podobný těm primitivním mýtům či náboženským pověrám, které postrádají racionalitu a logiku. A právě v té chvíli začíná přecházet do čtvrtého stádia, které Peck nazývá mysticko-komunitní. Slova mystik či mystika jsou v naší kultuře zdeformována ve smyslu jejich vnímání a mají většinou pejorativní nádech. Není ani divu, hledíme-li na věc čistě z pohledu racionálního uvažování. Při hlubším ohledání však zjišťujeme, že jsou to lidé, kteří si po staletí uvědomovali jakousi soudržnost, spojitost mezi lidmi, mezi ženami a muži, mezi člověkem a ostatními tvory, mezi člověkem a zemí a přírodou. Hledali vždy propojení, jednotu, sjednocenost... Avšak také vždy uvažovali i z hlediska paradoxu.

Peck považuje teprve toto stádium za skutečný vstup do světa spirituální inteligence. Široká je brána, však málo, kdo do ní vstupuje...

Spirituální inteligence Danah Zohar i Peckovy myšlenky přispívají k vysvětlení i mnohých absurdních jevů současné společnosti, kdy lidé s vysokým IQ mohou být schopni i bezzásadového, arogantního chování, podvodů i zločinů.

Lze je aplikovat i na pochopení rozdílné civilizační úrovně jednotlivých společností, náboženských ideologií nepochopitelně ovládajících značnou část světa 21. století. Pravděpodobně se nejen jednotlivci, ale i celé společnosti a národy nacházejí na určitém stupni duchovního vývoje. A duchovní atmosféra ve společnosti odpovídá úrovni spirituality většiny jejich členů. V politicky demokratických a ekonomicky tržních systémech bude pravděpodobně daleko větší část populace ve třetím stádiu než ve zbytku světa. Jejich podíl bude s největší pravděpodobností tím větší, čím vyšší úroveň kvality života společnost dosáhla. To v podstatě odpovídá po všech stránkách vyspělé společnosti např. ve skandinávských zemích - společností s nízkou mírou kriminality; s vysokou mírou vzdělanosti, solidarity, tolerance, snahou o zapojení všech skupin obyvatelstva do rozhodovacích procesů, hustou sociální sítí, technicky vyspělou, ale nikoli přetechnizovanou společností, silným ekologickým vědomím, snahou o smysluplné využití volného času sportem a kulturou a celkově vysokou kvalitou života a životní úrovně. Existují objektivní důvody se domnívat, že

² PECK, M. S. Dále nevyšlapanou cestou. 1994.

v těchto společnostech bude vysoký podíl lidí ve třetím stádiu. O jak vysoký podíl se jedná, se nedá samozřejmě odhadnout, avšak bude pravděpodobně vyšší ve srovnání s jinými státy.

3. Místo duchovní inteligence v tržním systému

Kapitalistická společnost je založena na politické svobodě a trhu jako prostředku regulace všech ekonomických a společenských vztahů. Trh zboží určuje podmínky směny, trh práce určuje způsob koupě a prodeje práce. Užitečná práce a užitečná lidská energie se proměňuje ve zboží.³ Taková byla základní struktura kapitalismu, ale platí v podstatě doposud. Avšak moderní kapitalismus v sobě nese i další dimenze. Jeho výsledkem je stále větší koncentrace a centralizace kapitálu a z toho plynoucí i rostoucí sociální polarizace společnosti na všech úrovních od regionální, přes národní až po globální.

Sociální pochází od slova společenský. Kde je tedy v této společnosti člověk, co se od něj očekává? Podle E. Fromma je právě lidský problém jeden ze základních problémů moderního kapitalismu. Ten totiž potřebuje lidi, kteří kooperují bez třecích ploch a ve velkém počtu, kteří chtějí konzumovat stále více, jejíž vkus se dá ovlivnit a předvídat. Potřebuje lidi, kteří mají pocit, že jsou svobodní a nezávislí, ale přesto si dají poroučet, nechají se manipulovat a pobízet bez cíle, aniž by si to uvědomovali. Žádoucí je jen jediné – jít dopředu, mít úspěch.

Podle Fromma je důsledkem určité odcizení člověka, absence autentické podstaty jedince a poctivé upřímnosti vůči sobě, ostatním i přírodě. Člověk se proměnil ve zboží, jeho životní síly jsou chápány jako investice, jež mu musí přinášet zisk, v tržních podmínkách tak žádoucí a v podstatě zcela nezbytný. Každý se snaží být blíže ostatním, ale v podstatě zůstává zcela sám, zaplaven hlubokým a nepřiznaným pocitem obav a nejistoty. Civilizace poskytuje mnoho utišujících prostředků od povrchních seriálů po adrenalinové sporty, aby si člověk neuvědomoval svá nejzákladnější lidská přání, svou touhu po transcendenci a jednotě. Míra této potřeby je však jistě u různých lidí různá a jinak se projevuje. Připusťme však, že se E. Fromm nemýlil a tato lidská potřeba tu opravdu je. Její spojení s duchovní inteligencí se potom více než nabízí. Familiárně řečeno, hlad po duchovnu v konzumní společnosti určitě je. Je to dobrý signál, ale lze jej i zneužít; podívejme se na existenci různých podivných skupin a sekt, které jistě útočí i na základě absence emočních a duchovních podnětů v tržním světě koncentrujícího se především na zisk a spotřebu.

V. Klaus v jednom ze svých rozhovorů o neviditelné ruce trhu hovořil o komparativních výhodách v tržní ekonomice. E. Fromm ve svých klasických kritických statích často konstatuje, že ve společnosti, kde o sebeužitečnější věc nebo ideu není v tržních podmínkách zájem; lidská energie a schopnost do ní vložená

³ FROMM, E. Umění milovat. Praha: Naklad. J. Šimona. 1996.

postrádá jakoukoli směnnou hodnotu. Tato ekonomická struktura se odráží v hierarchii hodnot naší společnosti.

Má duchovní inteligence ekonomickou hodnotu a tedy vliv i na sociální status člověka v naší společnosti? Tato otázka se zdá být fundamentální pro člověka, který má sice zájem o spirituální růst, avšak nechce denně meditovat chudobě mimo lidskou společnost podobně jako ve středověku poustevníci. Odpověď na tuto otázku není jednoduchá a pravděpodobně nebude ani zcela jednoznačná.

Deaconova neurobiologická práce o jazyce a symbolické reprezentaci ukazuje, že lidé použili duchovní inteligence k tomu, aby zvětšili svůj mozek. Naprogramovala nás k tomu, abychom se stali tím, čím jsme; dává nám možnost programování k dalšímu růstu a transformaci, k dalšímu vývoji našeho lidského potenciálu. Obracíme se k ní, když potřebujeme být pružní, tvořiví, mít vizi... Dává nám hluboký cit pro smysl životních zápasů v době, kdy se potýkáme s hlubokým smutkem, žalem, chaosem či bezradností. Je to intuitivní cit pro smysl a hodnoty, je to naše svědomí (v hebrejštině mají slova *svědomí*, *kompas*, *skrytá*, *vnitřní pravda duše* stejný kořen).

Měřit duchovní inteligenci nelze, vymyká se jakýmkoli matematickým modelům, jde nad ně a možná i mimo ně. Mezi znaky vysoce rozvinuté duchovní inteligence patří:

- schopnost být pružný (aktivně spontánně přizpůsobivý),
- vysoký stupeň vědomí sama sebe,
- schopnost čelit utrpení a zpracovat ho,
- schopnost čelit bolesti a překonat ji,
- být inspirován hodnotami a vizemi,
- neochota zraňovat někoho není-li to nevyhnutelné,
- sklon vidět propojení mezi různými věcmi (myslet holisticky),
- výrazný sklon ptát se *Proč?* nebo *Co kdyby?* A hledat odpovědi na nejhlubší otázky,
- být to, čemu psychologové říkají *nezávislý na okolí*,
- mít schopnost bránit se proti konvencím.⁴

Duchovní inteligence nám pomáhá pochopit, kdo jsme, co pro nás věci znamenají a jaký mají význam ostatní v našem vlastním světě. Používáme ji k tomu, abychom plněji realizovali náš potenciál stát se rozvinutými osobnostmi.

Jak jde však toto vše dohromady s reálným životem tržní ekonomiky? Může člověk s velmi vysokou duchovní inteligencí dosáhnout úspěchu, sociální prestiže a materiálního zabezpečení? Při pohledu na movité celebrity z oblasti politiky a kultury

⁴ ZOHAR, D., MARSCHALL, I. *Spirituální inteligence*, Praha: Mladá fronta, 2000.

vyvolává tato otázka úsměv na tváři. Proč je tomu tak, když vlastnosti těchto rozvinutých osobností jsou nanejvýš žádoucí? Kolektivní duchovní inteligence společnosti je však i v moderní době velmi nízká. Žijeme v otupělé době vyznačující se materialismem, sobeckými zájmy, omezenou sebestředností, nedostatkem smyslu a nedostatkem obětavosti. Opak totiž může přinést významné životní komplikace. Co může člověku v sobecké společnosti nesobecké chování přinést? Jako jednotlivci ale můžeme jednat tak, abychom pozvedli naši duchovní inteligenci – ve skutečnosti další vývoj společnosti závisí na tom, zda se dostatek jednotlivců takto zachová a zda lidstvo evoluční krůček do dalšího Peckova stádia spirituální inteligence vykoná či nikoli.

4. Potenciál k transformaci společnosti

Přes jistě oprávněnou kritiku moderní civilizace, si však troufám tvrdit, že náš materiální svět a konzumní společnost, jak z vertikálního nazírání do minulosti tak horizontálního pohledu do okolního světa, má vysoký potenciál spirituální inteligence, bohužel stále pouze potenciál. A je to právě ekonomická úroveň a materiální bohatství, které umožnilo mnoha jedincům ve vyspělých tržních ekonomikách realizovat, projevit i předávat svoji vysokou spiritualitu. Knižní trh se plní množstvím knih s duchovní tematikou od průměrné až po skutečně geniální úroveň. Rozvíjí se alternativní medicína, jejíž přínosy mohou být sice kontroverzní, avšak její význam v preventivní medicíně a uvědomování si spojitosti psychiky, kvality života, duchovní vyrovnanosti a zdraví, je nezanedbatelný. Duchovní spiritualita se dostává i na akademickou půdu jiného než religiózního zaměření. Kromě již zmiňovaných Danah Zohar a Iana Marshalla či Scotta Pecka je jejím významným představitelem Kurt Tepperwein, docent mezinárodní Akademie duchovních věd. Vznikají poradenství, která nabízejí firmám školení na téma leadershipu a spirituality. Vysoce aktuální se staly v západním světě i jóga a meditační techniky, které ve společnosti na vysoké ekonomické úrovni dostávají zcela novou dimenzi a dostatečné množství prostoru. Tržní společnost a její jednotliví členové mají tedy, dle mého názoru, sílu a moc zúročit materiální bohatství, které společnost generuje na vysoce duchovní úroveň, to by však musela většina jejich členů opravdu chtít přestat se pohybovat v bludných kruzích pouze a jenom zisku a moci. Toto pojetí začíná být překonáno a společnost pravděpodobně čeká dlouhodobá kvalitativní transformace. Prodělaná ekonomická krize je toho jen dokladem.

Šance moderní tržní společnosti na povznesení spirituality je jistě velká, pokud dáme přednost moudrosti, jednotě a solidaritě. Šance na stagnaci je možná ještě větší – pokud honba za ziskem, materiální tupost, bezbřehý konzum a manipulace převáží myšlení většiny jejich členů.

5. Závěr aneb, co tím chtěl autor říci

Žijeme v epoše, kdy se otevřeně hovoří o privatizaci zisků a socializaci nákladů. Přibývá signálů, že politika, jak se dnes provozuje, je ve vztahu k prostému občanu velmi problematická. Sociální stát tak, jak byl zamýšlen, se zdá být neudržitelný.

Koláč, který společnost vytváří, nestačí financovat celý systém a ve většině zemí včetně ČR dochází k obrovským zadlužením. Je zajímavé, že společnosti, které se tak otevřeně soustředí na úspěch, zisk a především peníze, trpí právě jejím nedostatkem snad všude, kam oko dohlédne. Všichni mluví o penězích a všude jsou jen dluhy...ve státech, v nemocnicích, v domácnostech...

Není to ale vina jen politiků a mocných, že se společnost deformuje a vychyluje, že dochází k zakrňování jejich emočních a duchovních složek. Život takové společnosti se zdá chaotický, netransparentní a v konečné fázi i iracionální. Domnívám se, že měnit a kritizovat politiku včetně té sociální vně, nebude v této moderní době stačit. Vnější opravy jsou nezbytné, ale bývají pouze částečně účinné. Změna musí přijít, dle mého názoru zevnitř, změnou myšlení většiny společnosti. Člověk s vysokou emoční a duchovní inteligencí nekoná zlo, nekoná jen pro moc a peníze a nedá se manipulovat. Klasik praví, že dokud nebudou vládnout ti nejlepší, nebude konec béd. Ty nejlepší však musí občané rozeznat a pomoci jim a to nedokáží bez osobního růstu, přemýšlení a hledání pravdy. Budoucnost se teprve tvoří. My všichni ji tvoříme.

Cílem článku bylo poukázat na určitou ambivalenci naší společnosti. Na jedné straně možnost duchovního růstu i společnosti, které vyspělý svět do určité míry skutečně umožňuje. Ale na druhé straně i určité její schizoidní rysy, kdy honba za úspěchem, penězi, sociálním statusem, výkonem a tím, co je všeobecně považováno za míru kvality člověka, vede mnohé lidi do izolace od vlastní podstaty své existence, cítí se hrát pouze své role, nikoli skutečně být; být člověkem v pravém smyslu slova. Viktor Frankl popisuje tento stav jako *existenciální vakuum*. Je mnoho důvodů se domnívat, že naše osobní i celospolečenská nevyrovnanost je následkem odcizení člověka od jeho vlastní podstaty a že důvody problémů jsou velmi často právě v duchovní rovině. Záměrem článku nemohlo být tuto problematiku *rozlousknout*, ale poukázat, že problémy jsou často v hlubší rovině, než v které se všeobecně řeší – jak ty sociální tak i jiné – osobní či celospolečenské.

Použitá literatura:

- [1] FROMM, E. Mít nebo být? Praha: Aurora. 2001. ISBN: 80-7299-368-2
- [2] FROMM, E. Umění milovat. Praha: Naklad. J. Šimona. 1996. ISBN 80-85637-26 X.
- [3] HOFFMAN, I. Politické dusno. Deník z 11.4. 2011.
- [4] PECK, M. S. Dále nevyšlapanou cestou. Olomouc: Votobia. 1994. ISBN 80-85885-12-3.
- [5] SEDLÁČEK, T. Co dělat, když homo economicus nefunguje. www.ihned.cz/autoři.
- [6] ZELENÝ, M. Císař je nahý: Ekonomika i ekonomie světové i naší krize. <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/milan-zeleny>.

[7] ZOHAR, D., MARSHALL, I. Spirituální inteligence. Praha: Mladá fronta. 2000.
ISBN 80-204-1030-9.

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
email: sarka.brychtova@upce.cz